

אקדמיה

אייר תשע"ז

• ידיעון האקדמיה ללשון העברית

פרס עוזי רמון לשנת תשע"ז

פרופ' אהרן ממון עם זוכי הפרס לשנת תשע"ז
ד"ר דורון יעקב (מימין) וד"ר אמיר געש (משמאל)

בכ"ו בכסלו תשע"ז (26 בדצמבר 2016) התקיים בבית האקדמיה ללשון העברית בירושלים מעמד הענקת הפרס על שם עוזי רמון לעובדי מחקר מצטיינים, בהשתתפות ד"ר מירה רמון-וויט, בני משפחתה ואורחיה, חברי האקדמיה ועובדיה ובני משפחתם של חתני הפרס. הפרס לשנת תשע"ז הוענק לשני חוקרים ממפעל המילון ההיסטורי של האקדמיה: ד"ר אמיר געש מן המדור לספרות הגאונים וד"ר דורון יעקב מן המדור לספרות הרבנית.

סגן נשיא האקדמיה ללשון העברית פרופ' אהרן ממון ייחד את דברי הפתיחה לסיפור חייו של עוזי רמון ולאהבתו לעברית, והודה לד"ר מירה רמון-וויט על תרומתה החשובה לאקדמיה.

המשך בעמוד 9

חגיגת עברית: יום העברית באקדמיה

בכ"א בטבת תשע"ז (19 בינואר 2017), ציינה האקדמיה את יום העברית ביום פתוח ובו מגוון הרצאות ופעילויות לקהל הרחב בבית האקדמיה בירושלים. צעירים ומבוגרים, חיילים וסטודנטים ואף תלמידי אולפן הגיעו אלינו מרחבי הארץ והשתתפו במפגשים ובסדנאות בהדרכת אנשי האקדמיה. בין סדנה להרצאה אפשר היה להתרענן בבית הקפה שהוקם במיוחד לכבוד האירוע, להשתתף בסיום בחדר בן-יהודה ולקבל הדרכה אישית בהתמצאות באתרי האקדמיה שבמרשתת. את היום הפתוח חתם מופע של שירה מדוברת "פואטרי סלאם" – ייחודי ליום העברית. בסדרת המפגשים הראשונה הראה פרופ' ראובן מירקין, לשעבר ראש מדור הספרות החדשה במפעל המילון ההיסטורי, את מורכבות התשובה על השאלה "כמה מילים יש בעברית?". את שלושת המפגשים הנוספים הנחו עובדי מפעל המילון ההיסטורי: ד"ר אורי מלמד הדגים את נפלאות העברית במבטא התימני, רות שטרן שוחחה על האתגר בפיענוח צפנים בשטרות עתיקים וחנו אריאל הראה שלשיבושים בני ימינו יש שורשים בספרות ימי הביניים.

המשך בעמוד 10

חמישים שנה לזכירתו של ש"י עגנון בפרס נובל

ידיעה בעמוד 5

עוד בגיליון

- יום העברית באקדמיה
- "אכלתי דג מתוק בסיפורי עגנון" מאת חיים סבתו
- דוד טלשיר תמ"ך מאת משה בר-אשר
- למד לשונך – מונחים בשימוש כללי ומונחים מתחום הביטוח
- הכינוס הבין-לאומי לחקר לשונות ימי הביניים
- "זכרייה, זכריני או אוזן העכבר" מאת יעקב עציון

אכלתי דג מתוק בסיפורי עגנון

חיים סבתו

שליד הכיור עמדו כפופים נרות פרפין דולקים שחימומו את הצריף. תקועים היו הנרות בתוך מגדל משאיות נרות קודמים שאיש לא טרח לפנות. מעל כל נר היה קרטון ועליו שמות של אנשים ושל נשים ושל ילדים ושל ילדות וגם שמות ארוכים של עיירות ולצדם נכתב: "לעילוי נשמת הקדושים שנהרגו בשואה".

הגשם הקיש על האזבסט. הילדים שנאספו ישבו סביב השולחן, מחכים לקבל את הפרס שהובטח להם. האברך חילק חומשים עם רש"י. התחלנו קוראים אחד-אחד את הפסוקים, והוא קורא בניגון מתוך רש"י ומסביר. בסוף הלימוד סיפר סיפור וחילק ממתק. פעם לימד אותנו הרב שפיצר לקשור ציציות, פעם לקרוא קריאת שמע על המיטה לשמירה מן המזיקים, וכיצא באלה. אחר השיעור התפללנו ערבית והלכנו הביתה.

פעמים עליתי בדרכי לבקר את הדוד ג'קו. הדוד ג'קו גר לידנו. גם הוא עלה אתנו ממזרים. למד מתמטיקה באוניברסיטה העברית. תמיד ישב בחדרו רכון על שולחן עמוס חוברות ומחברות. בכל פעם שבאתי אליו היה מראה לי דבר חדש. פעם חד לי חידות בחשבון, ופעם באבן עזרא, פעם הראה לי שורת פיוט בריה"ל שביקש לבחון אם אפענח, ופעם שאל על רש"י קשה. אצלו ראיתי בפעם ראשונה ספר של בלזק והצצתי בו; אצלו ראיתי מולייר ואלתרמן ואורי צבי גרינברג. נדמה היה לי שבכוונה הוא מניח את הספרים פתוחים כדי שנציץ בהם. שם, על השולחן הקטן והעמוס, ראיתי בפעם הראשונה בחיי ספר של סופר עברי. ספר שירה וספר מעשים.

כך היה מעשה. פעם אחת עליתי לדוד ג'קו אחרי השיעור של הרב שפיצר במעברה וראיתי ספר קטן רבוע וכתוב עליו באותיות יפות "אור זרוע". חשבת, מיהו ישר לב זה שקרא לספרו "אור זרוע", מן הפסוק שסבא היה קורא בקול מחריד לבבות בליל יום הכיפורים קודם "כל נדרי", ובית הכנסת מלא בעוטיפי טליתות עונים אחריו: "אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה".

מזווית עינו ראה ג'קו שאני קורא. פתח, כאילו בדרך אגב, בעמוד אחד, ואני קורא: אשירה לרש"י. מיהו זה ששר לרש"י שלנו, אני חושב לעצמי, ועיני נפגשות באותיות רש"י קטנות מעל לשיר.

שוב שם ראיתי קונטרס קטן ואותיותיו שבורות. "שני תלמידי חכמים". עגנון. קראתי עמוד אחד, עיני נמלא דמעות, ולבי המה. מי זה שמרגיש כך את לבי. אני קורא ומדמה שכבר פגשתי פעם אנשים אלו שהסופר מספר אותם, וכבר ראיתי מעשה כזה ממש. אינני יודע למה אבל נמלאתי אהבה ויראה. אני רואה את דוד ג'קו מחיך קלות בזווית פיו. עוד שבו לעגנון.

פעם ראיתי אותו בערב שבת ופניו זוהרות ומתוחות. מה קרה, אני שואל את הדוד. מחכים לעיתון 'הארץ', הוא אומר. ומפני עיתון של ערב שבת שמחר יעטפו בו דגים פניו של אדם זוהרות, שאלתי את עצמי. הוא קרא את מחשבותיי ואמר: עגנון. יופיע היום סיפור חדש.

נער הייתי ולמדתי בישיבה תיכונית. חבר היה לי שם, אוהיון שמו. בליל שבת ישבנו לסעודה. הגישו את הדגים. הכול אכלו בשמחה. אוהיון יושב ליד, מסתכל על מה שלפניו ושואל אותי בלחש: מה זה? אני יודע. השבתי לו. זה דג ממולא. הוא מסתכל עליי בתימהון ושואל: אכלת את זה פעם? כן, אני משיב. תימהונו גדל: אמא שלך מכינה דג כזה מתוק לשבת? לא, מה פתאום, אני משיב. כיצד אם כן אכלת אותו, הוא מקשה. אכלתי אותו בסיפורים של עגנון, אני משיב.

הגישו מרק שרובדי שומן צפים על גביו. נטלתי חלה וטבלתי בו. אוהיון מביט בי. עגנון, אני אומר. למחרת הגישו פשטידת אטריות עם צימוקים שהשומן זב עליה. אוהיון מסתכל עליי. קיגל, אני אומר לו. זה קיגל מתוק. עגנון, הוא שואל? כן, בודאי.

נקבצו ובאו בצינה של ירושלים, כשהרוח הקרה מנשבת סמוך ונראה לאוניברסיטה העברית, באו עד הנה לכבודה של אגדת הסופר הגדול, לקשור לו שירה ותהילה ולהישבע לו שבועת אמונים. באו לערב זה אלו ואלו: שני תלמידי חכמים, עזריאל משה והמשולח, האדוני והרוכל, עידו ועינים, בעל הריחיים והטוחן, הנידח והעגונות. אני רואה בקהל הירושלמי את הרופא וגרושתו, את פרנהיים והאחות, את עובדיה בעל מום, וגם ר' יודל חסיד בכר שמתפיה את כרסו פושט את ידו כאן להכנסת כלה. וכך אמרו לי: באנו בנערנו ובזקנינו, ואתה פתח פִּיך.

מישתי כל כליי ולא ידעתי מה מצאתם בי שאדבר במי שאתם ראתם איך נטל סיפור פשוט, ירד ללבב אנוש, הפך את העקוב למישור, עטה עליו את המלבוש ועשהו לספר המעשים. ואני, לא סופר ולא בן סופר אני, אלא אורח נטה ללון באוהלה של הספרות, שאך תמול שלשום נטל הקולמוס לידו, וטבל אותו בשירי הדיו ששייר עגנון בקסת הסופר אשר לו, והיום עומד אני אצל ביתו, מניח ראשי על כפות המנעול, כובש פניי במטפחת, מתפלל "ולא נישל", ומיחל להפוך את האויב לאוהב.

בעל דמיונות אני ומדמה את עגנון יושב כאן עמנו, ואני מתיירא שלא ישרפני בהבל פיו, וישלח בי עקיצת עקרב. ואף עתה, שאינו עמנו, מתיירא אני שלא איכוה בגחלתו. נחמה אתנחם שאולי קורת רוח תהא לו לידע שיש מבינים בקריצותיו מהתוספתא בכלים וברמיזותיו מן המשנה בכלאיים. מי אני שאבוא אחרי המלך, והפעם כפשוטו, שהילל אותו. ואף על פי כן, כיוון שאתם שילמתם דינרים לשמוע חייב אני לפרוט מחשבותיי לפרוטות. יש סופרים שלשונם נאה אבל אינם יודעים לספר מעשה, יש שיודעים לספר מעשה אבל לשונם אינה נאה, יש שזה בידם אבל אינם יודעים לרקום יריעה, יש שיודעים לרקום יריעה אבל אינם ציירים שאינם מאבדים ואפילו לא קו אחד ממה שרואים בעיניהם ובלבם. גדול מהם עגנון שלשונם נאה מאין כמוהו, ויודע הוא לספר מעשה, ורוקם עלילות, ומבחין במחשבות אדם ויצירי מעללי איש, ומציירם, ומעמיק בשאלות הדורות ובחידת עמנו. מוסיף על כל אלה שהוא כובש אותך ומרגיש את לבך עד שכמעט הוא משתלט על חייך, על לשונך ועל תלמודך, על מחשבותיך ועל אהבותיך, וכמעט אף על אמונתך. עד שאתה נאבק להשתחרר מלפיתתו, והוא משלח בך אחת מעקיצותיו כמי שאומר: כמדומה אתה שהשתחררת אבל בידי אתה.

קרא מעשה חסידי משלו וראה איך עטף את המעשה שהכרת כבר ימים רבים בלבוש מלא אורה והטיפ בו משלו טיפת מרה. על הלפיתה ועל טיפת המרה שהטיל, אייחד דבריי בהמשכם.

המעברה של בית מזמיל שגרנו לידה כשעלינו ממזרים ואני ילד, צריפים של אזבסט הייתה, מונחים על חלקות מרובעות של בטון. חציים צבועים בתכלת וחציים בוורוד. בחורף הייתה המעברה משוקעת בבוק. מי גשמים ירדו מן ההרים ונתקבצו בתוכה. אבנים וקרשים היו פזורים בבוק, ומדלגים היו עליהם כדי להגיע לצריפים. כל צריף חצוי היה לשתי דירות. באו למעברה עולים ממקנס ומפאס וממגדור ומרומניה ומהונגריה.

לפנות ערב היו הילדים משוטטים בין הצריפים, משחקים בשוטרים וגנבים ובמחבואים או נוסעים בעגלה שעשו בעצמם מארג ירקות שחיברו לו גלגלים. אברך אחד מבתי אונגרי, עטור זקן אדמוני וציציותיו משתלשלות, הרב שפיצר קראנו לו, סבב בין הצריפים ואסף את הילדים לתלמוד תורה בין מנחה למערב בבית הכנסת האשכנזי. בחצי צריף עמד שולחן ארוך עשוי לוח עץ המונח על שני זוגות רגליים ולידו – ספסלים ללא משענת. על השיש

* דברים שנאמרו בבית האקדמיה בערב העיון לציון יובל לזכייתו של הסופר ש"י עגנון בפרס נובל לספרות. ראו בעמ' 5.

והוא יקבע את חייו. ודאי שהחיים מלאים בצער ואף בכאב. אך לא הצער ולא הכאב הם המשרים פסימיות, אלא חוסר התקווה. בכל לבי אני מאמין שיש תקווה ואף אם היא כואבת. זאת השקפתי בתורה, בחיים, וממילא גם בסיפור מעשים המציירים את החיים. הפרש גדול יש בין כאב לייאוש, בין צער לגורל. עם הלפיתה הזאת של עגנון וטיפת המרה שלו לא השלמתי לעולם. אבל לא פעם מתחת למעטה הציניות והאירוניה והתחכום מצאתי את שביקשתי. קטעים מלאי תום ילדות וטהרת נעורים. כמו התיאור של העשב הירוק בשבועות.

עודני מהרהר ואני מדמה עצמי עומד מול פתח ביתו. כבר לא היה זמן להרהורים ולדמיונות. הוא עצמו פתח לפני את ביתו, ראה אותי מבוהל והזמניני לישב. הציע לי כוס חמין עם תפוחי אשור ואמר בשקט ובניגון מלעילי: מה אדוני מבקש? מה לידידי בביתי? אמרתי לו, שאלה יש לי לשאול. נתעטף ואמר: בני, כל שאלות שיש לך לשאול, שאל. ותיכף הוסיף: רק אל תשאל מה ששואלים רוב בני אדם, אם התכוונתי בסיפורי לכל מה שפירשו בהם המפרשים בפשט, בדרש ובפלפול. שמיצא הסיפור מתחת ידי אין הוא עוד ברשותי, ורשות לכל אדם לקרוא בו כרצונו, ולטעון בן מהרהורי לבו דברים של טעם ודברים של הבל, וכבר דשים בו רבים, וקונים אותו להם בקניין חזקה. וגם אל תשאל אימתי הייתי גלוי ראש ואימתי כסוי ראש ולמה, וגם אל תשאל מה דעתי היום על המדינה מאז כתבתי ספר המדינה. וגם אל תשאל... וגם אל תשאל... אבל כל שאלה שיש לך שאל בני. נתחזקתי ואמרתי, לא היה בדעתי כלל לשאול שאלות אלה. מבקש אני לדעת על מה שלפתי את לבי בסיפורי מר בנעורי, ורק אחרי עשרות שנים השתחררתי מן הלפיתה הזו. מפני מה הטיל אדוני טיפת מרה בכל סיפורי, לפני כפות המנעול ואחרי? מפני מה הניח מר חייהם של גיבוריו ביד גורל שרודפם ואין הם יכולים להשתחרר ממנו?

כמין בת שחוק נראתה על פניו. אני מטיל טיפה מרה? וכי אני כותב את המעשים? והלא הם נכתבים מעצמם, ממה שחנן אותי בורא עולם לצייר את העולם. וכי אני הוא שעשיתי את הלב עקוב ואנוש? אני בראתי יצרי מעללי איש ותחבולות מצעדי גבר? אין לסופר אלא מה שענינו ראוות ולבו מרגיש ונשמחו יוצרת. מה שאני רואה אני מצייר. לך אמור לאמן שברא אלה: טיפה מרה הטלת בעולמך!

דימיתי שנתקרה דעתו אליי ושאלתי עוד: מפתח של בית מדרש ישן שנטל מר, האם מצא ביד מי להפקידו כאן או שמה נגנז ונגנזה תורה עמו? חס ושלום שתשתכח תורה מישראל, השיב לי במתנינות. כבר קראת בספר שעשיתי לחג השבועות מה שהבטיחו לישראל על התורה. אלא שטעם התורה שטעמתי בבית המדרש הישן הוא שנשתכח, וטעמים אחרים באים ועולים. עושי מצווה יש, אבל טעם שטעמו בעשיית מצווה ניטל מן העולם.

ומיד נתחייך ואמר: אבל גם טעם עוברי עברה כבר ניטל.

ועוד שאלה יש לי לשאול, אמרתי. מפני מה קוראי מעשיך טועמים בהם כל טעם שביקשו, כמעט כל טעמים שבעולם. אתה מוצא בהם מעשה חסידים, ומעשה של יראים, ומסתורין של בעלי סוד, ואגדה של בעלי אגדות ושיחה קלה של חלוצים, אבל אין אתה מוצא בהם משל רבותינו שבמזרח, שבמרוקו ואלג'יר וטנג'יר ולוב ומצרים וחבל וטורקיה ואיי יוון? מפני מה כל אלה נעלמו מעיניך?

ידידי הצעיר, אין אדם יוצר אלא מעולמו שלו ולא מעולמם של אחרים. ואיך אכתוב על מה שלא ידעתי ומה שלא משורש נשמתי? המתין רגע ואמר: וכי גזרתי על העולם שלא יבואו אחרים ויכתבו אחריי? יבוא מי שעולמו משם, ויצייר את עולמו.

ועוד שאלה, מיהרתי קודם שירגז, האם ניזונו מעשיך מספר המעשים של בן יחזקאל?

ידידי, השיב, ביקשת לשאול שאלה ושתיים וכבר הרבית לשאול, ומתי מלאכתי תהא נעשית? חזר לעמוד שלפניו, הניח פנקסו ונפרד ממני לשלום.

לימים הגיע תלמיד חכם גדול לישיבה. הכריזו שילמד שיעור בבית המדרש. על לוח המודעות תלו פתק קטן ובו רשימה. ידעתי כבר. אלה מקורות לשיעור של הרב. עגנון, שני תלמידי חכמים. הכול יכינו, ולמחר בשיעור יתקפו אותו. וכך היה. אחד מרבני הישיבה ישב מן הצד. ואך פתח הרב את שיעורו, קם ממקומו וקרא בקול: אבל זה נגד הש"ך! ידעתי שכך יהיה, וידעתי מה יהיה עוד. שני תלמידי חכמים. עגנון. כשהיינו בכיתה י"ב באו אלינו שני פעילים של בני עקיבא מן הקיבוץ לשכנע אותנו לצאת לנח"ל. מכנסיים קצרים של חקי, חולצה עם שרוך, סנדלים בלי גרביים, בלורית מתנפנפת בשערם והם מלאי להט. חלוצים, אמרתי לחברותא שלי. אני מכיר אותם מעגנון. אלו ואלו.

זוגות באו להתייעץ, וסיפור פשוט מול עיניי. שורה אחת שקראתי באורח נטה ללון מילאה לבי צער וכאב יותר מכל ספרים שקראתי על השואה. כאילו ניבא אותה. עמוד אחד שקראתי באלו ואלו צייר לי את חלוצי העלייה השנייה יותר מכל שיעורי היסטוריה שלמדתי.

יום אחד שבת באכסניה אחת. ביקשתי שם ספר ללמוד. לא מצאתי. לבסוף מצאתי ספר מעשים על צדיקים מן הגליל. מכל הספר תפסה אותי שורה אחת על צדיק אחד מוקיר שבת שבשבתות הייתה קומתו מתגבהת בקומת ראש יותר מימי החולין. חשבת, וכי ייתכן ששורה כזאת תתעלם מעגנון? לימים שנית לקרוא שוב את איש חסיד היה, וכמובן מצאתי שם את הסיפור גדלתי והייתי לבן ישיבה. וכמעט וגרם עגנון שלא יכולתי לקרוא ספר מעשים אחר חוץ משל. ובכל קריאה וקריאה, מוסיף על הפלא שבמעשה ובסיפורו, הרבה מכרים פגשתי ושמחתי. עמם ועם לשונם. המשנה והברייתא, הירושלמי והמדרשים, היראים והחסידים, רש"י והתוספות, המהר"ל וחמדת ימים, הפייטנים והפוסקים, הב"ח והש"ך. כמה אוצרות לשון וכמה מרגליות המתגלגלות להן בין השיטין. אבל אז, עם שמחתי גם קנא קינאתי. חסרו לי מאוד כמה וכמה רבדים מלשונו. איה מליצות החיד"א, שאלתי, ולשון דרשני ארם צובא, ששמעתי מתגלגלים בדרשו של סבא חכם אהרן שויכה בשבת, ולשון תשובות פוסקי מקנס, וגלגול פסוקי המקרא והתרגום של התימנים, ולשון חכמי ירושלים הספניולים, המערבבים מקרא במדרש ומתבלים ברש"י ובזקנים נב ספניולי וחותרים בו את הפסוק. למה ייגרע נב לשונם וארשת שפתותם וחיך ערכם מלשונו. קנא קינאתי להם וללשונום שלא תאבד לנו. אני מהלך עם עגנון בבוצ'ץ, ובבראזשני ובזבליטין ובטשעך ובטשיסק ובזהורין – כל הכפרים הסמוכים לפידהורין, בפולין גדול ובפולין קטן, וקנא קינאתי לחלב וחכמיה, למקנס ורבניה – מי יצייר דיוקנאות חכמיהן, מי יתאר לשונם ותהלוכות חייהם.

קוראי עגנון אתם וכבר ידעתם שאין אצלו אהבה בלא כאב גדול. כבר אמרתי שעודי ילד אהבה גדולה אהבתי את ספרי עגנון, אבל גם יראה גדולה יראתי מפניו. אפרש עתה יראה זו על שום מה. טיפת מרה הייתה לו לעגנון בקולמוסו והיה מטיל אותה במעשיו. טיפת מרה זו הייתה לופתת אותי ולא נותנת לי מנוח. וממנה נתייראתי. וכך הייתה לי אהבה גלויה ותוכחה מסותרת.

עתה שגדלתי, כמדומה אני שאוכל לפרש שיחתי. במעשיו של עגנון לופת הגורל את גיבוריו ואינו מניח להם לצאת לחירות, כמו קללה קדומה שרובצת ואי אתה יכול ליפטר ממנה. כמה עדינה היא תהילה וכמה חייה מתוקנים לעומת הרבנית. אבל רדופה היא על ידי מעשה נעדרות ויודעת שלעולם לא תוכל להיחלץ ממנו ואין לה אלא להשלים עמו. וכך במעשים רבים מאוד שלו שאי אפשר לי כאן לפרטם. לפיתת הגורל הזאת היא טיפת המרה.

אוחזת הלפיתה בגיבורי המעשה ובקוראיו ולא מרפה מהם, ואני בכללם. אבל מאז ומעולם מרדתי בלפיתה זאת. בתחילה בלי לדעת למה ואחר מכן ידעתי כבר. מילדותנו אנו חניכי הרמב"ם, הלועג לגורל ומבטל את המזלות. אין אני מאמין בלפיתה זאת לא בסיפור, ולא בתורה, ולא בחיים עצמם. האדם בחייו הוא ומעשיו נתונים בידו, ואם ירצה יתנער ממה שנראה כגורלו

דוד טלשיר תמ"ך

משה בר-אשר

צילום: משה מורגנשטרן

בנושא שדרש טיפול מקצועי – נענית ברצון ומיד. ידענו תמיד שעל דודיק אפשר לסמוך.

תכונותיו הטובות נתגלו לרבים בשתי תחנות בחייו, כאשר התרגשו עליו מצוקות שנבעו מגישתם וממעשיהם של כמה ערלי לב. כל מי שהיה בסוד העניין השתאה מתגובותיו למצוקות ולמציקים. לא היה בכך שמץ מרירות. ואם כעסת, איש לא חש בדבר. ידעת להוקיר את התייצבותם לימינך של מי שהעריכו אותך ועזרו לך להתגבר על המצוקות ולמצוא להן פתרונות.

היית איש משפחה למופת. כמה התגאית ברעייתך אהובתך וכמה התגאית בגיל וביועז, בנמרוד ובלוטן, ולא פחות מזה בבני זוגם ובנכדים האהובים. בימי מחלתה של ציפי שוחחנו כל כמה ימים. שיחותינו תכפו והתרבו במיוחד כאשר כבדו עליה הימים והלילות.

דודיק, ידידי ורעי האהוב, הרבה פעמים נועצתי בכך בענייני האקדמיה ללשון העברית. אף הרבינו לדבר בענייני מדע על עיסוקך ועל עיסוקיי ועל מחקרים חשובים בעברית ובארמית שהתפרסמו. תמיד התפעלתי מידענותך המופלגת ומכושר השיפוט החד שלך. זאת לדעת: אם יתפרסמו מכתבי ההערכה הרבים ששלחת למערכת "לשוננו" על מאמרים שכותבים שלחו לכתב העת, ידעו הכותבים וידעו הקוראים שראוי היה לפרסמם עם המאמרים. לא מעט מהכותבים חבים לך הרבה על הערותיך המפורטות. היו בהן תובנות עקרוניות והיגדים מלומדים.

כמה השקעת ממרצך הטוב כדי לאתר צעירים מוכשרים וכדי לטפח אותם, כי ראייתך הייתה תמיד ראייה למרחוק. ואכן הצלחת במציאת צעירים מעבירי לפיד המחקר האיכותי לדור הבא.

דודיק היקר, עוד תבוא השעה לדבר על פועלך המדעי כחוקר העברית והארמית. אין רובד של העברית שלא היית בקי בו, וכמעט אין דיאלקט ארמי שדקדוקו ומילונו היו רחוקים ממך. היית לטוב שבחוקרי אוצר המילים של הפלורה והפאונה. כישרונותך וידיעותיך הנרחבות ניכרים היטב בחיבור הדוקטורט המצויין שלך, במאמריך הרבים שהתפרסמו ב"לשוננו", ב"מחקרים בלשון" ובבמות אחרות. זוכר אני שלפני 34 שנה, בשנת תשמ"ג, עת התפרסם ספר היובל למורנו פרופ' בן-חיים, מאמרך על "אנקה שהיא גמלה" נתקבל בהתלהבות וזכה לשבחים רבים מגדולי החוקרים ובראשם בעל ספר היובל עצמו.

ידועים מאמרך המעמיקים בספר היובל לאבא בנדויד ובספר היובל לישראל ייבין, שעסקו בלשון המקרא המאוחרת, בבירור עניינים של שמות פרטיים ובתרומתם להבנת לשון חכמים. אף הצעת הסברים מקוריים לעלייתה של לשון חז"ל מלשון מדוברת ללשון כתובה. ויוזכר גם מאמרך המעמיק ב"שערי לשון" על יחסי השורשים הנ"ס ואנ"ס בארמית, שהוא דוגמה ליכולותיך כלקסיקוגרף, חוקר מובהק של אוצר המילים העברי והארמי.

כלפני שש שנים הגשת לאקדמיה טיוטה של חלק מספרך על הלשון העברית בספרי הבית השני שבמקרא, כדי שיתפרסם בסדרה "אסופות ומבואות" באקדמיה ללשון העברית. החומר שהגשת היה גדוש חידושים. ניכרו בטיטות החיבור יכולותיך, הן בשיטת העבודה הן בהצעת החומרים שלובנו בו. אבל קִשְׁת השלמות שאפיינה אותך עיכבה את פרסומו של החיבור, ואפילו הביאה אותך להרהר בגניזתו בגלל פרסום עבודות של אחרים. ואכן לפני שלוש שנים אמרת לי: "גנזתי את הספר, ואינני האיש הראשון שגנז את מה שכתב. אני רוצה שהפרט הזה – גניזת הספר – יצוין בקורות החיים שלי". לא הסכמתי אתך כלל ועיקר, הלוא אתה הראית

דודיק, ידידי ורעי, הלוא מעמד זה ורגע זה הם מעמד ורגע בלתי אפשריים, נטולי היגיון וחסרי צדק. אני מתלבט אם לומר שאנו ניצבים בפני עוול זועק לשמים. בני המשפחה ומוקירי זכרה של ציפי רעייתך עדיין דואבים וכואבים את הסתלקותה בלא עת. ויש מי שלא השלימו עם לכתה גם כיום.

עוד זה מדבר וזה בא.

חברים יקרים, אל תשיתו עליי חטאת אם אדבר על דודיק באופן אישי כי חבר יקר כאח הוא לי. הלוא חבריך ואוהביך רבים מספור. המילים נעתקו מפי כאשר ניתנה עליי הידיעה המרה אמש.

וכבר לימדנו בעל המזמורים פעמיים כי "אדם ביקר ולא יבין" (תהלים מט). הלוא כלפני שבועיים בשיחתנו השבועית הקבועה אמרת לי שיש סימנים טובים שהמחלה שהתפרצה מחדש מתחילה לסגת. אף על פי שהיית איש גלילי, ומעולם לא השלית את עצמך בעניין מענייני החיים, ראית להדגיש בפניי את התקווה שהעניין יסתדר, כי יש סימנים שהתרופה החדשה פועלת לטובה. הבעת את התקווה שתחזור לשולחן עבודתך ולמחקריך וגם לפעילותך באקדמיה ללשון העברית שאתה חבר בה הרבה שנים. שלא בטובתך הוכרחת להתנתק מהם זה חודשים. ולצער רבים ביום שישי שעבר, ערב שבת פרשת מקץ, ניתנה עליך צרה חדשה שלא התאוששת ממנה, צרה שהחישא את לכתך בלא עת וקטעה את התקוות של כל אוהביך ואנוכי ונחמה בכללם.

אומר לך בגלוי, הלוא חבר אתה לי זה חמישים שנה ויותר. שמחנו איש בשמחת רעהו והשתתפנו איש בצער רעהו. אך לפני שנתיים חגגנו ביזמתה של ציפי את יום הולדתן השבעים. הייתה אז לרבים הזדמנות לשמוע מפי כמה מהמשתתפים במסיבה מעט מסגולותיך כאיש מעלה וכחבר אמת. מורה היית לרבים בהרבה מהתכונות שניתנת בהן. מי ידמה לך ביושר ובישירות שאפיינו אותך? לא ידעת אבק חנפנות ורחקת מכל צביעות. אמרת את כל אשר עם לבך בלא עטיפה של נימוס נבוב. כל התכונות והערכים שפגשתי בהם אצל כמה ממדריכיי בני התנועה הקיבוצית, אנשי גורדוניה, בהיותי חניך שלה בשנת 1951, מצאתי אותם לימים בך, דודיק בן מעלה החמישה, מהטובות שבקבוצות גורדוניה: ציונות בלא תנאי, אהבת ישראל ואהבת תרבותו וספרותו, אהבת העמל והמגויסות למען הכלל. די לציין בהקשר הזה שבכל פעם שבה פנו אליך מן האקדמיה

* דברים שנאמרו ליד מיטתו, ביום שישי ח' בטבת תשע"ז (6 בינואר 2017), בבית העלמין של מעלה החמישה.

היו לך ולציפי תכניות מחקר רבות ולמרבה הצער הן לא יתממשו. על זה דוה לב כל מכירים ומוקירים. עם זאת יש לזכור ולא לשכוח כי מה שהספקתם לעשות והשאתם לברכה אחרים הוא יבול מרשים ואיכותי.

וגם זאת, השאתם אחרים ברכה גדולה ומשובחת - משפחה חמה, מסורה ומלוכדת, משפחה שעטפה אותך ואת ציפי באהבה מרובה. ועכשיו לדאבון הלב אתה מצטרף אליה. האם בסתר לבך רצית לעבור מכאן לשם, כדי להיות במחיצתה שנעמה מאוד לשניים עשרות בשנים? אויה, שההליכה הזאת שלה ושלך באו לפני זמן.

ידידי ורעי, באנו לספוד לך ולבכותך כערוך, ולוואי שאנו מצליחים בזה. מכאן ואילך הרי נשמותיכם, אתה וציפי, צרורות בצרור חייהם של הבת והבנים ושל בני זוגם ושל הנכדים. ואתם צרורים בצרור חייהם של מוקירים הרבים. זכרכם הטוב והיפה יהיה ברוך. יתקו לכם רגבי עפרה של קבוצת מעלה החמישה באדמת ארץ ישראל שכל כך אהבתם, מקום מנוחתם של הוריק ודודיק, ותהי מנוחתכם כבוד.

בטיטת חיבורך מה שאחרים לא ראו ופירשת תופעות בדרך שונה מדרכם. רצוי שידעו רבים כי בזכותך זכתה הפעילות של כמה ועדות מקצועיות של האקדמיה שהיית חבר פעיל בהן לרמה מדעית גבוהה. כל סוגיה וכל מונח שעסקת בהם הפכת בהם אבן על אבן כדי לברר את הנתונים עד תום, לעמוד על משמעם המדויק ומשם לצעוד אל הסקת המסקנות ואל קבלת ההחלטות.

אינני יודע אם חבריך בבאר שבע סיפרו לך שהם שקדו ושוקדים על הוצאת ספר יובל לכבודך. יש לקוות שלא ירחק היום שהקובץ יראה אור, אך למרבה היגון ושברון הלב הוא יוכתר כספר זיכרון לדודיק טלשי. כמה חבל שלא תראה את דברי המדע שחבריך הרבים כתבו והעמידו לכבודך, כדי להסב לך ולציפי ולבני המשפחה כולם קורת רוח, שאתה והם ראויים לה מאוד. ועוד זאת, משתתפי הקובץ מפסידים את תגובותיך לדברי המחקר שיתפרסמו בספר, שכן הקפדת תמיד להגיב על כל חומר שנשלח אליך בהערות מאלפות ושופעות ידע.

מפגש חגיגי לציון צאתו לאור של הספר "החצוף הארצישראלי"

צילום: איציק בירן

ידידי האקדמיה ללשון העברית התכנסו ביום שישי ט"ז בכסלו תשע"ז (16 בדצמבר 2016) לכבוד הוצאת הספר "החצוף הארצישראלי", מהדורה מחודשת ומוערת של פרקי אוטוביוגרפיה מאת איתמר בן-אב"י, בעריכת מיכל זמיר. ההתכנסות הייתה פרי שיתוף פעולה בין הוצאת ידיעות ספרים לאקדמיה ללשון העברית.

את המפגש הנחה חבר חוג הידידים העיתונאי ירון לונדון. הוא שוחח עם אנשי מחקר מתחומים שונים על מגוון היבטים בחייו של הילד העברי הראשון. במפגש השתתפו פרופ' **זהר שביט** מאוניברסיטת תל אביב, הפסיכולוג ד"ר **אילן קוץ**, פרופ' **יוסף גרודזינסקי** מהאוניברסיטה העברית בירושלים וד"ר **נתן אפרתי**. נשאו דברי ברכה נשיא האקדמיה פרופ' **משה בר-אשר** ו**דב איכנולד**, מנכ"ל ידיעות ספרים.

חמישים שנה לזכייתו של ש"י עגנון בפרס נובל

רויטל עמית קוראת מכתבי עגנון

הייוחדי על יחסו האישי לעגנון לאורך השנים (ראו לעיל בעמ' 2-3). ד"ר **אבי שמידמן** מאוניברסיטת בר-אילן ניתח קווי לשון בולטים בסיפורי עגנון, והראה שעגנון לא קבע את לשון חז"ל כיסוד ללשונו, כפי שנהוג להניח, אלא את עיבודה המאוחר בספרות הרבנית. **ברכה דלמצקי-פישלר** סיפרה על יחסו של עגנון לפרס נובל מבעד לקשריו האמיצים עם הגאוגרף אברהם יעקב בן-צור. **ארנון שמשוני** סיפר על מקורו וגלגוליו של הכלב תובל מן הספר "תמול שלשום". **רויטל עמית** קראה את הסיפור "שלום עולמים" מתוך "פרקים של ספר המדינה".

בד' בכסלו תשע"ז (4 בדצמבר 2016) קיימה האקדמיה ערב עיון שהוקדש לסופר ש"י עגנון במלאת חמישים שנה לזכייתו בפרס נובל לספרות. עם ייסוד האקדמיה ללשון העברית בכסלו תשי"ד נמנה עגנון עם חמישה-עשר חבריה הראשונים.

אולם מליאת האקדמיה היה מלא מפה לפה בקהל אוהבי עגנון, ובהם נכדו של הסופר, פרופ' **אמוץ עגנון**. נישאו ארבע הרצאות מזוויות מגוונות שעסקו בספרות, בלשון, בראליה ועוד.

בפתח הערב קראה המנחה **רונית גדיש** מתוך דברים שסיפר הצייר נחום גוטמן על עגנון. חבר האקדמיה הסופר הרב **חיים סבתו** סיפר בסגנונו

יסודנות

■ פונדמנטליזם (באנגלית: fundamentalism)

דתיות שמרנית המתאפיינת בדבקות ביסודות המקוריים של הדת ובשמירה עליהם מפני השפעת השינויים החברתיים והתרבותיים. בשימוש הכללי קיבל המונח פונדמנטליזם משמעות של קנאות וקיצוניות דתית. לציון משמעות זו אפשר לנקוט צירופים כגון יסודנות קיצונית, יסודנות קנאית.

בדומה למונח הלועזי הבנוי מן הרכיב fundamental שמשמעו 'יסוד' בנוי גם המונח העברי: המילה יסוד בתוספת הרכיב יָן, המציין תכונה, וסיומת ההפשטה י־ות.

טיסת חֶסֶךְ

■ טיסת לואו קוסט (מאנגלית: low-cost)

טיסה זולה שמחירה הנמוך מתאפשר הודות לוותור שמוותרים בה על שירותים ותנאי נוחות המקובלים בטיסות רגילות, כגון ארוחות והטסת כבודה.

הצירוף טיסת חֶסֶךְ נבנה בדגם הצירוף טיסת שֶׁכָּר.

צִפִּית רֶצֶף צפיית רצף

■ צפיית בינג' (מאנגלית: binge-viewing, binge-watching)

צפייה בפרקי סדרת טלוויזיה ברצף מבלי להמתין לשידורם בתדירות שנקבעה בלוח השידורים.

ניזום ניזום

■ פירסינג (מאנגלית: piercing)

ניקוב במקומות שונים בגוף לצורך ענידת תכשיט. גם את הנקב ואת התכשיט אפשר לכנות ניזום.

בלשון המקרא נָזַם הוא תכשיט עשוי מתכת שצורתו טבעת, שגברים ונשים ענדו בנחיר האף או בקצה בדל האוזן. לשם נזם אין מקבילות בלשונות שמיות אחרות.

מציתן

■ פירומן (באנגלית: pyromaniac)

אדם שלוקה בדחף חולני להצית אש. הצתת האש מסבה למציתן הנאה וסיפוק, והצפייה באש הבוערת מעוררת בו התפעלות.

מן השם הזה נגזר גם שמו של הדחף עצמו: מִצִּיתָנוּת (פירומניה).

דְּמִי בְּטוֹחַ דְּמִי בִּיטוּחַ

■ פְּרִמְיָה (באנגלית: insurance premium, premium)

סכום שמשלם המבוטח לחברת הביטוח בעבור פוליסת הביטוח.

אֲבֵדָן גָּמוּר

■ (באנגלית: total loss)

נזק חמור שנגרם לרכוש מבוטח (למשל כלי רכב) ובעקבותיו אין אפשרות לתקנו או שהתיקון מצריך השקעה גדולה מערכו ועל כן איננו כדאי.

במקרים של אבדן גמור, חברת הביטוח משלמת לבעל הפוליסה את ערכו המלא של הפריט המבוטח בניכוי דמי ההשתתפות העצמית שנקבעו.

אֶסְנָה אֶסְנָה

■ קַטָּסְטְרוֹפָה (באנגלית: catastrophe)

אסון בהיקף גדול, פורענות. בתחום הביטוח: אירוע שבו נגרם נזק נרחב לרכוש, לגוף (ליותר מאדם אחד) או לסביבה.

המילה אֶסְנָה שקולה במשקלן של המילים אֶגְדָּה, אֶלְמָה, אֶסְפָּה, שְׁדָּלָה – המציינות קבוצות.

אֶגְדָּה אוּגָד

■ סִינְדִּיקָט (מצרפתית: syndicat; באנגלית: syndicate)

בעולם העסקים הכללי: התאחדות של עוסקים בענף כלשהו (יצרנים, סוחרים, נותני שירותים) שנועדה לקדם את מטרותיהם המשותפות ולהגן עליהם מפני תחרות. בתחום הביטוח: איגוד של קבוצות ביטוח המתמחה בכיסוי ביטוחי מסוים.

המילה אֶגְדָּה מצטרפת למילים באותו המשקל המציינות קבוצה, כגון אֶסְף, חֶרֶשׁ, נֶעֱר, קֶבֶץ.

חֶבֶרֶת מְרָאִית

■ (באנגלית: fronting company)

חברה מקומית שנעזרים בה לצורך רכישת ביטוח (שאין להשיגו בארץ) מחברה בחו"ל. החברה המקומית מפיקה את הפוליסה בשמה ומשלמת את התביעות הקשורות בה.

תפקיד החברה הוא למראית עין, שכן המבטחת בפועל היא החברה בחו"ל, ועם זאת מדובר בהסדר חוקי.

בעלון זה מונחים אחדים מתוך המילון למונחי הביטוח שאושר במליאת האקדמיה בכסלו תשע"ז (דצמבר 2016). המילון בשלמותו מתפרסם באתר מונחי האקדמיה.

תודתנו לוועדה למונחי הביטוח שעמלה על הכנת המילון השלם ולמר איתן אבינאון שעמד בראשה.

הכינוס הבין-לאומי לחקר לשונות ימי הביניים

ב"ב-י"ג בשבט תשע"ז (8-9 בפברואר 2017) התקיים בבית האקדמיה ללשון העברית בירושלים כינוס בין-לאומי שעסק בעברית ובארמית ששימשו בימי הביניים. הכינוס הוא פרי שיתוף פעולה של האקדמיה עם החוג ללשון העברית באוניברסיטה העברית בירושלים. הוא בא בסמוך ליום עיון שנערך לכבוד פרופ' אהרן ממון, סגן נשיא האקדמיה, עם פרישתו מהוראה פעילה באוניברסיטה העברית. בכינוס השתתפו חוקרים בכירים בתחום ולצדם חוקרים צעירים. ההרצאות הקיפו את הנושא מצדדים רבים – מדקדקי ימי הביניים וחכמת הלשון, לשון החיבורים שהתחברו בתקופה זו, הלקסיקון, התחביר ומסורות הלשון.

נשיא האקדמיה פרופ' משה בר-אשר בירך את המשתתפים בכינוס והביע תקווה שהוא ימריץ את המחקר בתחום. חבר האקדמיה פרופ' אילן אלדר מאוניברסיטת חיפה הראה כיצד סופרי ימי הביניים, למן רב סעדיה גאון ועד לסופרי ההשכלה, החיו את עברית המקרא והשיבו אותה לשימוש טבעי ביצירותיהם. ד"ר אילנה ורטנברג מהקולג' האוניברסיטאי של לונדון הרצתה על התפתחות המינוח המדעי בעברית במאות השתיים-עשרה עד החמש-עשרה, והדגימה את דבריה מחיבורים של אברהם בר חייא ואברהם בן עזרא, שניהם בני ספרד, ושל יעקב בר שמשון, מתלמידי רש"י. תמר קציר מן האקדמיה ללשון העברית דיברה על לגוליהן של מילים מקראיות יחידאיות בעברית מימי הביניים ועד לשון ימינו. היא דנה במילים עוֹרָך ופֶּרַח וראתה כיצד שולבו בכתיבה עברית על פי פירושהן השונים.

ד"ר עלי ותד מהמכללה האקדמית בית ברל עסק בחיבורו הדקדוקי של השומרוני אבו אסחאק אברהם בן פרץ בן מארות'. עיון מדקדק בחיבור מוכיח שבן מארות' הלך בשיטתו של המדקדק הגדול יהודה חי'ג' בעניין התלת-עיצוריות של השורשים בעברית. ד"ר ליאורה פטרבור ממכללת ירושלים עמדה על מקורותיו של המדקדק והפרשן החשוב ר' דוד קמחי, והראתה שבד בבד עם המקורות שלו השתמש רד"ק גם בתורתם של יהודה חי'ג' ויונה אבן ג'נאח. אלנתן חן מן האוניברסיטה העברית תיאר את העקרונות המנחים של יונה אבן ג'נאח בשיטתו הדקדוקית בניתוח צורות קשות, והציע לדרג את העקרונות האלה על פי סדר חשיבותם לדעת ריב"ג.

פרופ' ג'פרי פאן מאוניברסיטת קיימברידג', חבר כבוד של האקדמיה ללשון העברית, הרצה על התעתיקים הקראיים של עברית המקרא לערבית ועל תפקידם להורות על קריאה נכונה ומדויקת של הפסוקים. ד"ר נדיה וידרו מהקולג' האוניברסיטאי של לונדון עסקה בתפיסת הפועל העברי בספרי דקדוק קראיים ועמדה על שיטתם הייחודית בהשוואה לחיבורים רבניים וערביים. ד"ר שמואל בלאפ מאוניברסיטת ציריך דן בכתבי יד מן הגניזה המנוקדים ניקוד טברני שלמעשה מייצגים מגוון גדול של מסורות הגייה – טברניות ושאינן טברניות.

ד"ר ברק אוירבך ממכללת אורנים הציג ניתוח שיטתי של היסודות המשוערים (כלומר המושפעים מן הערבית) בעברית של המתרגם הנודע יהודה אבן תיבון. הוא הצביע על ההבחנה בין חיבורים שהם תרגומים של חיבורים בערבית ובין חיבורים שנכתבו במקורם בעברית. ד"ר פרנצ'סקה גורגוני מאוניברסיטת פריז דיברה על המינוח הפילוסופי והדקדוקי בתרגום של טודרוס טודרוס מן העיר אַרְל ל'פואטיקה' של אריסטו. טודרוס מוכיח הבנה מעמיקה במושגים פילוסופיים, ובמקביל הוא משלב בתרגומו מסורת תרגומית בתר-תיבנית ותפיסה בלשנית עצמאית בלשון הערבית. אריאל שוה מן האקדמיה ללשון העברית עסק בחידושי הלשון של רש"י ובקשיים העומדים לפני המבקש לזהותם ולהגדרם, כגון שחזור הנוסח המקורי ושימושים נדירים קודמים לרש"י, ובשאלה הכללית של גבולות ההגדרה של 'חידוש' מבחינה היסטורית.

מימין: פרופ' אהרן ממון, פרופ' שמואל (סטיב) פסברג ופרופ' ג'פרי פאן

מימין: ד"ר אילנה ורטנברג, פרופ' יהודית הנשקה ותמר קציר

מימין: ד"ר אמיר געש, ד"ר רוני שויקה, ד"ר עינת רובינשטיין וד"ר יהודית קוזל

המובאות מלשון חז"ל ועל מבנים המושפעים מן העברית, ולהשוות אותם למשתקף מחיבורים אחרים של הרמב"ם. **שינ'גי פֶּרְנָג** מן האוניברסיטה העברית הרצה על הארמית של התרגומים המאוחרים למקרא והתמקד במעבר פעלים מבניינים נגזרים לבניין קל. הוא ביסס את התופעה הזאת על עדויות מגוונות.

פרופ' **נאסר בסל** מאוניברסיטת תל-אביב דן בהשוואות הבלשניות הבאות בגלוסר "תפסיר אלאלפאט" לאבו אלפרג' הארון הקראי. לעתים הן מוסוות ויש צורך לחשוף אותן ולהסביר כיצד הן מסייעות בהבנת לשונות מקראיים. את הכינוס נעלה הרצאתו של פרופ' **חיים א' כהן** מאוניברסיטת תל-אביב, עורך המילון ההיסטורי ללשון העברית של האקדמיה ללשון העברית. הוא הציג את השפעתה המכרעת של מסורת הדקדוק של ימי הביניים על תנועת המתקנים של סידור התפילה שפעלה באשכנז מהמאה השש-עשרה ואילך.

לשון ימי הביניים היא תחום שזכה למחקרים מועטים לעומת תקופות הלשון האחרות. הכינוס נועד גם לעודד ולהמריץ את העיסוק בתחום הזה בתקווה שמחקרים חדשים וחוקרים חדשים יפרעו את החוב המדעי שמחקר העברית חב לתקופה הגדולה והענפה הזאת.

את היום הראשון של הכינוס חתם פרופ' אהרן ממן. הוא דן במבט-על באתגרים העומדים לפתחם של חוקרי העברית של ימי הביניים וחכמת הלשון בימי הביניים, ובהגדרת התקופה והקורפוסים הראויים להיכלל בתוכה – מן ההיבטים הסינכרוניים והדיאכרוניים ומתוך השוואה לאתגרים הכללים במחקר ימי הביניים.

היום השני נפתח בהרצאתו של ד"ר **יהושע גרנט** מן האוניברסיטה העברית. הוא הציג פיוטי רשות בארמית של ימי הביניים, השווה אותם לפיוטי רשות עבריים ודן במסגרת אמירתם ובדפוסים השיח שלהם. פרופ' **יוסף שטרן** מאוניברסיטת שיקגו הרצה על החיבור הדקדוקי-פילוסופי של פרפרייט דוראן "מעשה אפוד". לדבריו המבוא לספר הכרחי להבנת הרעיונות המובאים בו. דוראן משתמש במושג 'סגולה' גם בהבנת סוגיות בדקדוק העברי כדי להביע תכונות שאינן מוכנות עד תכלית. פרופ' **יהודית קוז'ל** מהיחידה לחקר הטקסט במכון הלאומי למחקר מדעי בפרנז (CNRS-IRHT) דנה במילון המכונה "קיצור שרשים". הספר חובר בפרובנס במאה השלוש-עשרה והוא תמצית של "ספר השרשים" ליונה אבן ג'נאח. עיון במניעים לחיבורו ובתפיסתו הלסקסית עשוי להוביל להשערות בדבר זהותו של המחבר.

ד"ר **רוני שויקה** מאוניברסיטת חיפה עסק בכמה מונחים ו'לשונות עורך' בארמית מתוך ספר השאליות של רב אחאי גאון. הוא הראה כי הם משקפים להג ארמי שהילך בתקופת הגאונים, השונה מן הארמית של התלמוד הבבלי ומגלה זיקה לארמית הארץ-ישראלית. ד"ר **אמיר געש** מן האקדמיה ללשון העברית עסק בספר התשובות של דונש בן לברט על רב סעדיה גאון. הוא הוכיח שהספר נכתב במקורו בערבית ולא בעברית, ואף אישש את ההשערה שמחבר הספר הוא אכן דונש. פרופ' **מיכאל ריז'יק** מאוניברסיטת בר-אילן וזמן האקדמיה ללשון העברית הציג תופעות ממערכת הפועל של "מגילת אחימעץ", שיש בה יסודות מן המקרא, מלשון חכמים ומלשון הפיוט.

ד"ר **אליצור בראשר סיגל** דן בארמית של ספר הזהרה. לדעתו יותר משיש לדון במלאכותיות של הארמית הזאת (הגדרה שהיא כשלעצמה דורשת דיון), יש לבחון את הידע הלשוני שהיא משקפת. ד"ר **דורון יעקב** מן האקדמיה ללשון העברית דיבר על לשון הרמב"ם בספרו "משנה תורה". הוא הראה שכדי לשחזר את נוסחו המקורי יש לתת את הדעת על צורות

פרס עוזי רמון

המשך מעמוד 1

עוזי רמון, בן קיבוץ מזרע, לחם במלחמת ששת הימים כמפקד יחידת טנקים ונפל במבואות יריחו בכ"ח באייר תשכ"ז.

שני הזוכים נשאו הרצאות בעניין עבודתם המדעית במפעל המילון ההיסטורי. ד"ר **אמיר געש** דיבר על לשונו של ספר תשובות דונש הלוי בן לברט על רבי סעדיה גאון, וד"ר **דורון יעקב** עסק בלשונם של רש"י והרמב"ם, כמייצגים של לשון ימי הביניים. את המעמד הנחתה **תמר קציר** מן המזכירות המדעית של האקדמיה. המעמד נפתח בשירתם ובנגינתם של האחים **כלטוב ויזהר פלורסהיים**.

ד"ר מירה רמון-וייט (שלישית משמאל) במעמד הענקת הפרס

בסדרת המפגשים החמישית נערכו שני מפגשים עם יוצרות – עם הסופרת וחברת האקדמיה **גיל הראבן** ועם המתרגמת **גילי בר-הלל**. יועצת הלשון ברשות השידור **סמדר כהן** שוחחה על עריכת שירים העולים לשידור. לפי דרישת הקהל התקיים מפגש נוסף עם תמר קציר על מילים מן התנ"ך. בסדרת המפגשים השישית והאחרונה הרצתה רונית גדיש על מילים במאבק – מילים חדשות וותיקות, מילים לועזיות וחלופותיהן העבריות ועוד. אורלי אלבק שוחחה על דר-משמעות בניסוח. **צופי שקלים** מן המזכירות המדעית ולשעבר יועצת לשון ברדיו סיפרה על עריכת פרסומות. **ליזה מוהר**, העומדת בראש ההוצאה לאור של האקדמיה, לימדה על קצה המזלג איך נוצר ספר. את הפעילות בתחום הלשון חתם חידון מאתגר בהנחיית יעקב עציון בהשתתפות ערה של הקהל.

בסדרת המפגשים השנייה, הנחו יועצת הלשון ברשות השידור **רות אלמגור-רמון** והקריין והמגיש **דן כנר** סדנת קריינות. עובדי המזכירות המדעית של האקדמיה הנחו סדנאות שונות. **ד"ר קרן דובנוב** הנחתה סדנת עריכה, ו**ד"ר ברק דן** הנחה סדנת ניקוד. במפגש נוסף סיפרה **בת-שבע ורדי** על השאלות המגיעות אל המזכירות המדעית של האקדמיה. בסדרת המפגשים השלישית, הנחתה **ד"ר אורלי אלבק**, מרכזת מערך ההשתלמויות של האקדמיה, סדנת פיסוק. **תמר קציר** הציגה את שפע התשובות באתר האקדמיה ואת העקרונות שלפיהם התשובות נכתבות. **ד"ר דורון יעקב**, ששימש בעבר מזכיר ועדת הדקדוק, סיפר על שיקולי האקדמיה בקבלת ההחלטות בדקדוק. **יעקב עציון**, איש מפעל המילון ההיסטורי, שוחח על לשונות הספורט העולים מן הספרות הקדומה. בסדרת המפגשים הרביעית הרצה איש מפעל המילון ההיסטורי **ד"ר גבריאל בירנבאום** על גלגולי מילים לאורך הדורות. **ד"ר אורי מלמד** הרצה על גלגוליהם של ביטויים מן הספרות העתיקה ועד ימינו. **תמר קציר** שוחחה על שינויי המשמעות של מילים מן התנ"ך. **רונית גדיש** הנחתה סדנה בנושא הכתיב חסר הניקוד.

זכרייה, זכריני או אוזן העכבר

יעקב עציון

במוקד טענותיו של אהרונסון עומדת התפיסה שלפיה את שמות הצמחים לא צריכה לקבוע 'מועצת חכמים' שמכתיבה שמות מסוימים – אלא מוטב שהם ייקבעו בתהליך חי, בידי בני העם המתוודעים לפרחים ולצמחים ומעניקים להם שמות "המוניים" (כלומר עממיים) התואמים את טבע הארץ. ובשונה: "אין אני רואה את הנחיצות הגדולה לחדש מאות ואלפי שמות המוניים בבת אחת, ודוקא בין כתלי בית המדרש. כמדומה לי שלא מן הנמנעות הוא להשתמש לעת עתה בשמות המדעיים של הצמחים ולתת לזמן, ובפרט לדור הצעיר, לברוא מין Plantore משלנו, כלומר לחדש שמות המוניים לפי ההכרח והצורך, באופן טבעי. רק באופן זה יפראו לנו שמות שיהיו גם יפים וגם מתקבלים. ואל לנו ללכת בדרך שהורה לנו ועד הלשון המכובד ברשימת הצמחים שלו".¹

בין השאר, יצא קצפו על השם זְכָרִיָּה. וכך כתב: "מכל השמות המגוחכים שנבראו בלשונו אין כמדומני אף אחד שיוכל להשתוות לשם זה. שם הצמח בספרותנו העתיקה הוא 'אדנא דעכברא', ממש כמו בערבית 'אדן אל פאר', ולמה נתבייש בשם זה ונקח לנו, על פי משקל משונה, שם שאינו נמצא אלא אצל העמים הגרמניים בעלי הרגשות הצפוניות? וכי טוב טעם יש בדבר? הַיִּנְיָם לא בושו כלל לקרוא לצמח זה Myosotis, כלומר אוזן העכבר. ובימינו, מי לנו עם בעל טעם ואסתטיקה מפותחת כעם הצרפתים, ואף עם זה קורא לצמח oreilles de souris [=אוזני עכבר]. השם זְכָרִיָּה, שבא להזכיר, על פי משקל זה, את ה־Vergissmeinnicht הגרמני, הוא מיותר לכל הפחות, והוא מגוחך".

לטענת אהרונסון השיב בשם ועד הלשון ישראל איתן,² וכתב לגבי הזְכָרִיָּה: "מפני מה שם זה כל כך 'מגוחך', רק האלוהים יודע. ועד הלשון לא חדשו, אלא בחר בו וסמך עליו את ידיו מבין שלשת השמות שנמצאו משמשים בערבוביה בספרותנו החדשה: 'אל תשכחני', 'זכריני' (טשרניחובסקי) ו'זכריה' (ביאליק). לשני השמות הראשונים אין צורה של שם עצם כלל, ורק האחרון נוח לשימוש בכינויים וברבים. וסמליותו של השם הזה, לפי דעתנו, רק טעם לשבח היא נותנת. ובנוגע לשם אדנא דעכברא, כלומר 'אוזן עכבר', הנה כמעט בכל הלשונות שִׁמְרָא מצינו בהן הוא רק מתורגם מיִּנְיָת ואינו נהוג בשימוש החי... לבסוף, למרות יִנְיָוִתה של אוזן העכבר, אין אנו רואים את יפיה. גם נוח מאד בשימוש איננו. במה, אפוא, זכה?"

לימים אכן נדחה השם זכרייה, אך השם שהתקבל במקומו אינו 'אוזן העכבר', כהצעת אהרונסון, ואף לא 'אל תשי', שהציעו אחרים, אלא השם שטבע טשרניחובסקי, זְכָרִיָּה;³ ולזכרייה, כמדומה, נותר זכר רק בשדה השיר.

בשנת תרס"ה (1905) כתב חיים נחמן ביאליק את השיר "קומי צאי אחותי כלה", המתאר בצבעוניות וברגש את בוא האביב, עת מלבלים העצים וקרני האור מרקדות בין השושנים. המשורר פונה אל נמענת השיר, וקורא לה (בהגיית מלעיל):

יְחַדְּוּ נִפְלִיג אֶל הַשָּׂדֶה / וְאֶל הָהָר וְאֶל הַגֵּיא / וְאֶל־קֶטֶה שֶׁם זְכָרִיּוֹת // אֶסְף אֶסְף פְּנִינֵי טַל / אֶל צִנְאִיךָ מְרֻגְלִיּוֹת.

הזכריות המוזכרות בשיר הן הפרח ששמו המדעי הוא myosotis. ביאליק טבע את השם זְכָרִיָּה כתרגום שמו הלועזי של הפרח, שמשמעו 'אל תשכחני' (בגרמנית Vegesmeineicht, באנגלית כיום forget me not), בעקבות אגדות עם שונות. קדם לביאליק שאול טשרניחובסקי, שבשנת תרס"א (1901) קרא לפרח זה בשם זְכָרִיָּה, כצורת ציווי לנקבה. כך כתב טשרניחובסקי בשירו, המתאר גם הוא את יפי האביב:

אֲזִי מֵלֵא שָׂדֶה קָסָם, הָאֲדָמָה – רָגַשׁ חַי / מִן אֶפְיָקִי הַגָּאִיוֹת עַד הַנֶּצֶחַ שְׁבִיגִיא // מִנִּי בְטֵן הָאֲדָמָה יַעַל מִחֶנֶּה צִיצִי בָר / עֵינֵי תַכְלֵת אֵט יִפְתָּקָה צִיץ זְכָרִיָּה שְׁבִיבָה.

בשנת תרע"ג (1913), בחוברת השלישית של "זכרונות ועד הלשון", הופצה לציבור רשימת שמות הצמחים שגיבש הוועד – ובין היתר נכלל ברשימה השם זְכָרִיָּה (שמות אחרים ברשימה הם רקפת, דמומית [קרובה לכלנית], חצב וחבלוב).

האגרונום אהרן אהרונסון, המוכר גם כמייסד מחתרת ניל", כתב דברי ביקורת על רשימת שמות הצמחים ואף התכוון להרצות על כך לפני חברי ועד הלשון – אך לא זכה לכך. מלחמת העולם הראשונה פרצה, והוא התמסר לפעילות מודיעינית ומדינית, ולאחר סיום המלחמה נהרג בתאונת טיסה מסתורית באירופה.

בחוברת החמישית של "זכרונות ועד הלשון" (תרפ"א, 1921) פורסם מאמרו של אהרונסון, ובהקדמה נכתב: "יהא נא מאמרו הקטן המודפס בזה זכר עולם להחוקר והעסקן המופלא, שלא זכה לתת לעמו פירות חקירה מבוכרים, אבל את כל חייו הקדיש לטובת עמו וארצו, שבה נולד ובה עבד את עבודתו המועילה והפורייה" (אעיר כי אהרונסון לא נולד בארץ אלא ברומניה ועלה ארצה עם משפחתו בהיותו כבן שש).

1. ראוי לציין כי בשנת תרע"ב, קודם פרסומה של רשימת שמות הצמחים של ועד הלשון, כתב אהרונסון מאמר בכתב העת "השלח" ובו דווקא קרא להכנה מסודרת של מילון לצמחים עבריים בידי מומחים. לדבריו "אמנם יש לחשוש שעל ידי יצירותיהם של המלומדים תתאבן לשוננו ולא יתחדשו בה מלים שיהיו להן אותו הרוך ואותן הנטיה החפשית והרענונות שאנו מוצאים בלשון עממית, אבל הדבור העברי יעשה את שלו ולא יתן ללשון להתאבן". והוא מביא לכך דוגמה: "כמה עלינו לשמוח בהִנָּדַע לנו שילדי בית ספר אחד בִּיפו, באחד מטיוליהם, קראו מעצמם 'מקור החסידה' לצמח "Erodium" ("השלח" כו, עמ' 275). תודתי לרונתי גדיש על ההפניה למאמר זה.
2. בחוברת נכתב כי איתן השתתף בעבודת הוועדה שדנה בשמות הצמחים בתור "טבעוני". טבעוני כאן פירושו כמובן מומחה בתחום הטבע. איתן היה מורה לטבע בגימנסיה העברית בירושלים.
3. וראה בעניין זה את דבריו של ש' ייבין בהרצאה "פועלו של טשרניחובסקי בחידוש לשוננו" במליאת האקדמיה בכ"ה בכסלו תשכ"ט (זיכרונות האקדמיה ללשון העברית, טז [תשכ"ט], עמ' 14).

האקדמיה ללשון העברית
היחידה לשירות הציבור

יום העברית

 תְּגוּבִית { טוקבק }	 תַּצְרָף { פאזל }	
 בְּשִׁמָּה { ארומה }	 מַצְעִית { פלייסמט }	מַצְבֵּעַ { טוש, "לורד" }
 פְּתִיתוֹנִים { קונפטי }	 קְצִיף { שייק }	 רְכִינוּעַ { סגוויי }
 צֶהְלוּלִים { קולווי }	 מַסְרוֹן { sms }	 מַרְעֵשׁ { סנסציה }
		 דְּשָׁנָה { קומפוסט }

כל הכרזות באתר האקדמיה www.hebrew-academy.org.il

לרגל יום העברית הפיקה האקדמיה "מילון רחוב" – סדרת כרזות ססגוניות המספרות את סיפורן של מילים עבריות שחודשו בשנים האחרונות. הכרזות התנוססו בשלטי חוצות ברחבי הערים תל-אביב, אשדוד וירושלים, ואפשר לקנותן בבית האקדמיה. מילון הרחוב מוצג באתר האקדמיה וציבור הגולשים הוזמן לבחור את הכרזות שאהב במיוחד. הכרזה שזכתה למספר הגדול ביותר של הצבעות היא הנושאת את המילה צֶהְלוּלִים. יתר המילים שבכרזות: בְּשִׁמָּה (ארומה), קְצִיף (שייק), תַּצְרָף (פאזל), מַצְעִית (פלייסמט), תְּגוּבִית (טוקבק), רְכִינוּעַ (סגוויי), מַרְעֵשׁ (סנסציה), פְּתִיתוֹנִים (קונפטי), מַסְרוֹן (sms), מַצְבֵּעַ (טוש, לורד) וְדְשָׁנָה (קומפוסט). את מילון הרחוב עיצבה מיכל שפירא.

העורך: יעקב עציון • סדר והפקה: אורית טפרברג • צילומים: שלומי אמסלם

האקדמיה ללשון העברית, קריית האוניברסיטה, גבעת רם, ירושלים 9190401 • טלפון: 02-6493555, פקס: 02-5617065

דואר אלקטרוני: ivrit@hebrew-academy.org.il • במרשתת: hebrew-academy.org.il